

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ZNAČILNOSTI IN PERSPEKTIVE GOSPODARSKE TRANZICIJE V
BOLGARIJI**

Ljubljana, september 2011

JURE KODRIČ

IZJAVA

Študent Jure Kodrič izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Andreja Sušjana, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 ZGODOVINSKE, GEOGRAFSKE IN DRUŽBENO-POLITIČNE ZNAČILNOSTI BOLGARIJE.....	2
1.1 Kratek oris bolgarske zgodovine	2
1.2 Geografske značilnosti.....	3
1.3 Politična ureditev in članstvo v organizacijah	4
2 TRANZICIJA BOLGARSKEGA GOSPODARSTVA.....	4
2.1 Potek tranzicije bolgarskega gospodarstva	4
2.1.1 Potek tranzicije v obdobju 1989-1997.....	5
2.1.2 Potek tranzicije v obdobju po letu 1997 do vstopa v EU	7
2.1.3 Potek tranzicije po vstopu v EU	8
2.2 Makroekonomski kazalci v procesu tranzicije	8
2.2.1 Bruto domači proizvod in gospodarska rast.....	8
2.2.2 Gibanje brezposelnosti	10
2.2.3 Inflacija.....	12
2.2.4 Zunanja trgovina.....	13
2.2.5 Zunanji dolg	14
2.2.6 Javni dolg	14
2.2.7 Proračunski primanjkljaj	15
3 STRUKTURA IN KONKURENČNOST BOLGARSKEGA GOSPODARSTVA.....	15
3.1 Strukturne značilnosti	15
3.1.1 Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo	15
3.1.2 Industrija, gradbeništvo in rudarstvo.....	16
3.1.3 Storitveni sektor	17
3.2 Konkurenčnost.....	18
3.2.1 WEF.....	18
3.2.2 IMD	20
4 SWOT ANALIZA BOLGARIJE	20
4.1 Prednosti	21
4.2 Slabosti	21
4.3 Priložnosti	23
4.4 Nevarnosti.....	24
SKLEP	25
LITERATURA IN VIRI	27

KAZALO SLIK

Slika 1: BDP (SKM) na prebivalca 1980-2009 (v USD)	9
Slika 2: Gibanje BDP v obdobju 1998-2011	10
Slika 3: Gibanje brezposelnosti v obdobju 2000-2011.....	11
Slika 4: Inflacija HICP v obdobju 1999-2011	13

KAZALO TABEL

Tabela 1: Trendi v izbranih ekonomskih kazalcih (v %)	7
Tabela 2: Stopnja anketne brezposelnosti populacije nad 15 let v %	11
Tabela 3: Stopnja inflacije in brezposelnosti v obdobju 1991-1999 (v %).....	12
Tabela 4: GCI 2010-2011 in primerjava z GCI 2009-2010	20

UVOD

Bolgarija je ena izmed držav, ki je med prvimi začela s tranzicijo. Za sabo ima več kot 20-letno kompleksno tranzicijsko obdobje, ki je potekalo prepočasi in še ni končano. Tranzicija je zapleten postopek prehoda iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo. Na svojem začetku se je država soočala s problemi inflacije, brezposelnosti, izgube trgov, naraščajočih dolgov in nekonkurenčnosti gospodarstva. Dejstvo, da do leta 1989 še ni bilo prehoda iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo, dela ta proces še težji, saj prve tranzicijske države v zgodovini nimajo zgleda, po katerem bi se lahko ravnale.

Pričakovanja Bolgarov na začetku tranzicije so bila velika. Pričakovali so hiter gospodarski razvoj in posledično korenito izboljšanje življenjskega standarda. Prosti trg, svoboda govora, zaščita človekovih pravic, večstrankarski politični sistem in članstvo v vseh pomembnih organizacijah, vključno z Evropsko unijo (v nadaljevanju EU) - na prvi pogled izgleda vse popolno. Vendar je nezadovoljstvo ljudi veliko, nekateri celo pogrešajo čas komunizma. Razumljivo. Bolgarija je namreč država z najnižjim bruto domačim proizvodom na prebivalca v EU. Ima najnižje plače in najnižji življenjski standard v EU, kar je posledica nizke produktivnosti in slabe konkurenčnosti gospodarstva.

Namen mojega diplomskega dela je predstaviti tranzicijo bolgarskega gospodarstva iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo.

Moj cilj je analizirati potek tranzicije in predstaviti njene glavne značilnosti. Obenem želim analizirati sedanje stanje ter izpostaviti izzive za prihodnost, ki bi Bolgarijo približali najrazvitejšim državam EU.

Diplomsko delo sem razdelil na štiri vsebinske dele. V prvem delu sem na kratko opisal zgodovino Bolgarije in nato nadaljeval s predstavitvijo najpomembnejših geografskih značilnosti. Ob koncu sem prikazal politično ureditev države in izpostavil članstvo v najpomembnejših organizacijah.

Drugi del govori o tranziciji bolgarskega gospodarstva. Najprej sem predstavil sam potek tranzicije, ki sem ga razdelil na tri obdobja, ki jih delita dva, po mojem mnenju najpomembnejša mejnika v procesu tranzicije. To sta uvedba sistema valutnega odbora in vstop v EU. Nato sem v drugem delu predstavil še makroekonomske kazalce v celotnem tranzicijskem obdobju, ki dajejo jasno sliko gospodarskega položaja v posameznem obdobju tranzicije.

V tretjem delu sem predstavil strukturne značilnosti gospodarstva. Predstavil sem nekaj trenutno najpomembnejših predstavnikov vsakega sektorja, kar mi je pomagalo tudi pri ugotavljanju prihodnjih perspektiv gospodarstva. Za boljšo sliko uspešnosti dosedanjega tranzicijskega procesa sem predstavil še dve najbolj uveljavljeni metodi ocenjevanja gospodarske konkurenčnosti držav.

V četrtem delu sem izpostavil prednosti in poiskal slabosti, ki jih mora država še odpraviti. Predstavil sem priložnosti, ki bi po mojem mnenju Bolgarijo približali povprečju EU. SWOT analizo pa sem zaključil z nevarnostmi, ki pretijo Bolgariji.

1 ZGODOVINSKE, GEOGRAFSKE IN DRUŽBENO-POLITIČNE ZNAČILNOSTI BOLGARIJE

V tem poglavju bom na kratko predstavil bogato bolgarsko zgodovino. Nato bom nadaljeval s predstavitevijo geografskih in družbeno-političnih značilnosti Bolgarije.

1.1 Kratak oris bolgarske zgodovine

Bolgarija je ena najstarejših evropskih držav. V času velike selitve narodov, na začetku 7. stoletja, so območje sedanje Bolgarije naselili Slovani. V zadnji četrtini tega stoletja pa so na to območje vdrli Bolgari, ljudstvo bojevnikov turškega izvora in z močno politično organiziranostjo. S slovanskimi plemeni so sklenili zavezništvo v boju proti Bizantincem in ustanovili novo državo, imenovano po njih, Bolgarijo. Država je bila ustanovljena leta 681 z mirovno pogodbo, s katero so bili Bizantinci prisiljeni priznati prvo Bolgarsko cesarstvo, ki je bilo skupek bolgarske politične strukture s slovansko jezikovno in kulturno ureditvijo. Cesarstvo je obstajalo do leta 1018, ko mu je zavladalo Bizantinsko cesarstvo. Drugo Bolgarsko cesarstvo (1185-1396) je bilo vpeljano po uspešnem uporuh bolgarske aristokracije (Bulgaria`s history, 2011).

Na koncu 14. stoletja je bila Bolgarija politično nestabilna, upirali so se kmetje, država je izgubljala ozemlje in tako oslABLjena ni imela možnosti obrambe pred turškimi napadi. Leta 1393 so Turki zavzeli prestolnico po trimesečnem obleganju, tri leta kasneje pa je, po izgubljeni Bitki pri Nikopolju, Drugo bolgarsko cesarstvo dokončno razpadlo. Turki so odstranili bolgarske institucije, islamizirali deželo ter reorganizirali ozemlje. V začetku 18. stoletja je osrednja vlada turškega cesarstva izgubila moč in tako so lokalni turški vladarji v Bolgariji do začetka 19. stoletja surovo vladali. Razmere so se nato začele izboljševati. Kmetje so dobili zemljo, mesta so se razvijala, izboljšale so se komunikacije, transport in trgovina. V začetku 19. stoletja se je pri izobražencih pojavil bolgarski nacionalizem po zgledu grškega upora proti Turkom. To je privedlo do slabo organizirane aprilske vstaje leta 1876, ki je bila s strani Turkov kruto zatrta. Krut turški odziv je sprožil konstantinopelško konferenco, katere sklepe Turki niso spoštovali in zaveznica Rusija je turškemu cesarstvu napovedala vojno. V vojni so se Rusom pridružili Bolgari in januarja 1878 premagali Turke ter osvobodili večino bolgarskega ozemlja (History of Bulgaria, 2011).

V letih 1911 in 1912 je Bolgarija dobila prvo balkansko vojno proti Turčiji, nato pa bila poražena v drugi balkanski proti nekdanjima zaveznicama Grčiji in Srbiji. Z mirovnim sporazumom je izgubila del ozemlja, Makedonijo. Zaradi izgube pokrajine Makedonije je Bolgarija vstopila v 1. svetovno vojno na strani Nemčije in Avstro-Ogrske. Kot poraženka je

morala plačati vojno odškodnino in odstopiti del ozemlja Jugoslaviji, Grčiji in Romuniji. Svetovna gospodarska kriza leta 1929 je osiromašeno Bolgarijo hudo prizadela predvsem zaradi skrčenega izvoza kmetijskih pridelkov (Bulgaria`s history, 2011).

Leta med krizo in 2. sv. vojno so bila obdobje stabilnega gospodarskega razvoja države. Zaradi teženj po Makedoniji se je Bolgarija vključila na stran Nemčije tudi v 2. sv. vojni. Po vdoru Rdeče armade leta 1944 se je bolgarska vojska borila na strani Sovjetske zveze. Po končani vojni in sporazumu Stalin, Roosevelt in Churchill je Bolgarija padla pod območje vpliva Sovjetske zveze. Bolgarija je postala republika z enostrankarskim sistemom, poddržavljeno lastnino ter kolektiviziranim kmetijstvom. Komunistična Bolgarija je relativno uspešno reševala probleme industrializacije, izobraževanja in socialnega varstva. Skozi desetletja je postala glavni gospodarski partner Sovjetske zveze. Njeni proizvodi so se prodajali na trgih od baltske regije do Pacifika. Ta velikopotezna rast, glede na velikost države, je bila dosežena na škodo državljanskih pravic in svoboščin v času komunizma. Gospodarstvo je bilo militarizirano in enostransko vezano na sovjetski trg in sovjetske zaloge naravnih bogastev. Nevladne organizacije niso obstajale, zasebna podjetja so bila omejena, politični nasprotniki so bili odstranjeni. Pod pritiskom domačih in tujih dogajanj je bil dolgotrajni voditelj komunistične partije, Todor Živkov, novembra 1989 prisiljen odstopiti. Bolgarija je stopila na pota demokracije in je danes pluralistična, večstrankarska, parlamentarna republika. Privatna lastnina, odvzeta z nacionalizacijo in kolektivizacijo, je bila vrnjena. Država je začela ponovno delovati po načelih tržnega gospodarstva (Bulgaria`s history, 2011).

1.2 Geografske značilnosti

Bolgarija leži v jugovzhodni Evropi, v vzhodnem delu balkanskega polotoka. Na severu meji na Romunijo, na zahodu na Srbijo, Makedonijo na jugozahodu, Grčijo na jugu in Turčijo na jugovzhodu. Črno morje je na vzhodu države ter omogoča neposredno morsko povezavo z Rusijo, Ukrajino in Gruzijo. Na severu Donava loči Bolgarijo od Romunije. Država strateško leži vzdolž glavne kopenske poti med Evropo in Bližnjim vzhodom ter Azijo.

Površina Bolgarije meri 110.910 km², z 1.808 km kopenske meje in 354 km obale. Relief je delno gorat, z nižavji na severu in jugovzhodu. Podnebje je kontinentalno mediteransko, zmerno, z mrzlimi, mokrimi zimami in vročim ter suhim poletjem (KPMG, 2010, str. 1).

Število prebivalcev Bolgarije je 7.504.868. Delež urbanega prebivalstva je 71,4 %. Edino milijonsko mesto je prestolnica Sofija, večja mesta so še Plovdiv, Varna in Burgas, ki je najbolj razvijajoče mesto (National statistical institute, 2011a, str. 2–8).

Stopnja rasti prebivalstva je -0,781 %. Stopnja rodnosti je 10,7 na 1000 prebivalcev, stopnja smrtnosti je 14,32 na 1000 prebivalcev, kar je največ v EU. Pričakovana življenjska doba v Bolgariji je 73,59 let.

Po popisu prebivalstva iz leta 2001, 82,6 % prebivalcev pripada pravoslavni veri, 12,2 % je muslimanov, 1,3 % pripadnikov rimskokatoliške vere, 0,1 % judov in 4 % preostalih veroizpovedi. Po etnični pripadnosti je Bolgarov 83,9 %, Turkov 9,4 %, Romov 4,7 % ostala 2 % predstavljajo Makedonci, Armenci, Tatari in ostali (World factbook, 2011).

1.3 Politična ureditev in članstvo v organizacijah

Bolgarska država je parlamentarna demokracija in je razdeljena na 28 administrativnih provinc.

Izvršilno oblast predstavlja predsednik države, ki opravlja zgolj predstavniške naloge, s pravico veta pa lahko vpliva na ustavno določene, vendar omejene politične odločitve. Izvršilno oblast predstavlja zbor ministrov, ki ga vodi predsednik vlade.

Zakonodajno vejo oblasti predstavlja parlament (Narodno Sabranie), kateri ima 240 predstavnikov, ki so voljeni na splošnih volitvah in služijo štiriletni mandat (Izvozno okno, 2011).

Bolgarija se je uspešno vključila v večino najpomembnejših evropskih in svetovnih povezav ter organizacij. 1. januarja 2007 je skupaj z Romunijo vstopila v EU. Leta 2004 je, skupaj s še šestimi državami, pristopila k članstvu v NATU. Leta 1996 je postala članica Svetovne trgovinske organizacije (WTO). Je tudi članica Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE) ter Združenih narodov (UN).

Bolgarija je članica tudi v regionalnih organizacijah: Organizaciji za gospodarsko sodelovanje držav ob Črnem morju (BSEC) ter Centralno evropski pobudi (CEI). Je članica Evropske investicijske banke (EIB), Evropske banke za obnovo in razvoj (EBRD), Svetovne banke za obnovo in razvoj (IBRD) ter Mednarodnega denarnega sklada (IMF) (World Factbook, 2011).

2 TRANZICIJA BOLGARSKEGA GOSPODARSTVA

2.1 Potek tranzicije bolgarskega gospodarstva

Bolgarsko tranzicijo lahko razdelimo na tri dele. V prvem delu, od leta 1989 do 1997, Bolgarija, kljub začetnim reformam, ni bila zmožna stabilizirati gospodarstva, kar je vodilo do poslabšanja gospodarskih in družbenih razmer. V drugem delu, po letu 1997, je bil narejen velik napredek, ki je vrhunec dosegel z uspešno zaključenimi pogajanjmi o pridružitvi k EU. V tretjem delu, po vstopu v EU, je značilno nadaljevanje začetih reform in gospodarske rasti, ki jo je začasno ustavila svetovna gospodarska kriza.

2.1.1 Potek tranzicije v obdobju 1989-1997

Bolgarska gospodarska tranzicija iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo se je začela takoj po padcu komunizma, novembra 1989, pod relativno težkimi pogoji. Bolgarija je imela visok zunanji dolg (gl. Tabela 1), potencialno nevaren atomski vir energije in relativno visoko stopnjo motenj v gospodarstvu, zaradi visoke odvisnosti od trgov območja Sveta za vzajemno ekonomsko pomoč (SEV oz. CMEA), kjer so bile države vzhodnega bloka (The World Bank, 2002, str. 1).

Bolgarija je 1991 liberalizirala cene, kar je povzročilo veliko inflacijo (gl. Tabela 1). Ustanovila je institucije za proces privatizacije in sprejela zakonodajo za rast tujih investicij. Vzpostavljeni so bili zakonski temelji za decentralizacijo in demonopolizacijo gospodarstva. Reforme so vzpodbujale konkurenco znotraj državnih podjetij. Zakon je začel dovoljevati privatnim podjetjem, da konkurirajo državnim. Makroekonomska stabilizacija je bila zasnovana na strogi monetarni in fiskalni politiki. BDP je močno padel, brezposelnost je naraščala (gl. Tabela 1). Krediti so postali zelo dragi, zato je bilo malo investicij dobičkonosnih. Proti koncu leta 1992 so s strogo monetarno politiko zmanjšali inflacijo na 80 % in stabilizirali devizni tečaj bolgarskega leva. S pomočjo reform iz leta 1991 je privatni sektor hitro rasel, padec BDP-ja je bil manjši.

Vendar je bilo problemov še veliko. Privatizacije velikih državnih podjetij ni bilo. Ta podjetja so bila nekonkurenčna, saj so namesto konkurenčnosti za glavne cilje imela visoko zaposlenost ter visoke plače. Poslovala so z izgubo in na račun subvencij države. Kreditne rasti ni bilo, brezposelnost se je povečevala (gl. tabela 3), rasel je tudi proračunski primanjkljaj, predvsem zaradi socialnih transferjev, plače so padale. Leta 1994 je lev močno padel, centralni banki je zmanjkalo deviznih rezerv za obrambo leva, za preprečitev zloma nacionalne valute je z deviznimi sredstvi pomagal IMF. Do konca leta 1994 je lev izgubil polovico vrednosti. Zaradi deprecijacije leva in uvedbe DDV-ja je močno narasla inflacija (gl. Tabela 3) (Levinson, 1995, str. 1–5).

Situacija se je še poslabšala z novo vlado leta 1995, ki je močno povečala odstotek reguliranih cen, prekinila gospodarske reforme, podjetja so postala še bolj nekonkurenčna, zato se je poslabšal izvoz. Državna podjetja so še naprej poslovala z izgubo, ki so jo financirala z povečevanjem zaostankom pri plačilih in zadolževanjem pri državnih bankah, ki so bile refinancirane s strani centralne banke ter niso posvečale pozornosti kreditni sposobnosti ter zadolženosti kreditojemalcev. Centralna banka je probleme reševala z novimi velikimi količinami denarja, kar je povzročilo hiperinflacijo. Vse skupaj je pripeljalo do velike krize v letih 1996 in 1997. Prišlo je do fiskalnih težav zaradi zmanjšanih prihodkov kot posledica poslabšanja stanja v gospodarstvu in predvsem zaradi naraščajočega javnega dolga. Nestabilnost v bančnem sektorju je naraščala. Lev je depreciral, zaupanje vanj pa je bilo vse manjše. Deviznih rezerv skoraj ni bilo, zato centralna banka ni mogla več intervenirati na tujih deviznih trgih, da bi preprečevala deprecijacijo domače valute. Povpraševanje po levu je

močno upadlo, medtem ko je količina denarja močno narasla s potrebami centralne banke po pomoči bankam ter odplačevanju dolga vlade, kar je pripeljalo do hiperinflacije.

Zaradi nezmožnosti servisiranja dolga in skorajšnjega bančnega zloma je v času politične krize in množičnih demonstracij IMF Bolgariji predlagal uvedbo sistema valutnega odbora (Roussenova, 2002, str. 8–23).

Julija 1997 je bil sistem valutnega odbora vpeljan z začetnim posojilom IMF-a kot delom nujnih deviznih rezerv. V tem sistemu mora biti količina denarja v obtoku 100 % krita z deviznimi rezervami. Bolgarski lev so po fiksnem deviznem tečaju vezali na nemško marko in nato na evro (1 EUR = 1.95583 BGN). Bolgarska centralna banka je tako izgubila večino tradicionalne moči centralnih bank. Državna podjetja, ki so poslovala z izgubo, niso mogli financirati preko bank. Pokrivanje proračunskega primanjkljaja s posojili Bolgarske centralne banke je postalo nemogoče. Sistem valutnega odbora je bil mehanizem depolitizacije gospodarstva in povrnitev kredibilnosti vlade. Vlada je za reševanje težav pogosto dobivala pomoč IMF-a, v zameno je morala izvesti privatizacijo državnih podjetij, ki so ustvarjala izgubo, ter hkrati vzdrževati uravnotežen državni proračun (Koyama, 2007, str. 58–59).

Zaupanje v lev se je vrnilo. Povrnilo se je zunanje financiranje, sprva s strani IMF-a, ki je omogočilo centralni banki obnavljanje deviznih rezerv. Uvedena je bila strožja regulacija in nadzor nad bankami. Centralna banka je postala neodvisna od države. BDP je začel ponovno rasti. Obrestne mere so hitro padale. Proračunski primanjkljaj se je zmanjševal (na 3 % v letu 1997, leto poprej je znašal 15 %) zaradi zmanjšanja obrestnih mer in večjih davčnih prihodkov kot posledice oživljanja gospodarstva ter davčne reforme. Inflacija se je z uvedbo valutnega odbora drastično zmanjšala (gl. Tabela 1). Bolgarija je lahko nadaljevala z reformami, začetimi že pred krizo, hkrati pa je z izbiro vezave na nemško marko že nakazala željo po priključitvi k EU.

Kljub stabilizaciji po uvedbi sistema valutnega odbora je prvi del tranzicije potekal predolgo. Reforme so bile prepozne, slabo pripravljene ter še slabše izvedene. Prestrukturiranje podjetij in makroekonomsko prilagajanje so za volivce pomenili boleče in nepopularne ukrepe. Večina državnih podjetij je ustvarjala izgubo in stečaji teh podjetij bi imeli za politiko velike negativne posledice. Zaradi pritiskov interesnih skupin je prestrukturiranje podjetij in uvajanje reform potekalo postopno. Na kratek in srednji rok reforme ne bi stabilizirale gospodarstva, zato za njihovo hitro uvajanje ni bilo politične volje. Hkrati je bil politični sistem močno polariziran in ideološko razdeljen na socialistično in demokratsko stranko, ki sta se pogosto menjavali na oblasti, kar je onemogočalo reforme, ki bi rezultate prinašale na dolgi rok (Dobrinsky, 2000, str. 598–600).

Naj ob tem omenim, da poznamo dva modela tranzicije. Pri gradualističnem modelu poteka tranzicija postopno, pri šok terapiji se reforme uvedejo naenkrat. V bolgarskem primeru gre za mešanico obeh modelov. Na eni strani so takoj liberalizirali cene, kar je značilno za model šok terapije. Na drugi strani pa so privatizacijo odlagali več let, kar je povečevalo izdatke za

nedobičkonosna državna podjetja, vendar je hkrati precej ublažilo negativne posledice privatizacije. Slednje je značilno za gradualističen model.

2.1.2 Potek tranzicije v obdobju po letu 1997 do vstopa v EU

V zameno za pomoč IMF-a je morala Bolgarija izvesti obsežen program reform. Poleg najnujnejših ukrepov za izhod iz krize je bilo po letu 1997 sprejetih še veliko ukrepov, ki so imeli za cilj okrepiti bolgarsko državo in jo približati EU. Izboljšali in uvedli so institucije ter zakonodajo za okrepitev pravic delničarjev, tujih vlagateljev ter upnikov. Izboljšali so postopke stečajev. Vzpostavljali so pogoje za razvoj podjetništva in stabilno okolje za investicije. Za tuje vlagatelje in domače vlagatelje so izenačili pravila delovanja ter prekinili favoriziranje posameznih vlagateljev, predvsem domačih. Leta 1998 je polovica državnih podjetij poslovala z izgubo, zato so začeli s prestrukturiranjem in privatizacijo teh podjetij. Za srednja in mala podjetja so pripravili razvojne spodbude, predvsem v obliki davčnih olajšav. Privatizirali so banke, ki so začele delovati po načelih tujih lastnikov, začela se je počasna kreditna rast kljub večji previdnosti pri kreditiranju. Ponovno so odpravili nadzor nad cenami v sektorjih pod nadzorom vlade (OECD Economics Department, 1999, str. 8–21).

Leta 2000 je postala rast BDP še izrazitejša (gl. Tabela 1). Temu so botrovale predvsem neposredne tuje investicije (NTI), ki so bile posledica uspešnih gospodarskih reform iz prejšnjih let. K rasti NTI je veliko prispevala spremenjena zakonodaja in računovodski standardi z namenom uskladitve s kriteriji EU ter uraden začetek pogajanj za članstvo v EU. Povečanje NTI je vzpodbudilo tudi znižano davčno breme, ki se je po letu 2001 še zniževalo. S strogo fiskalno politiko so leta 2001 dosegli celo proračunski presežek. Razlogi za presežek so bili v povečanih prihodkih, optimizaciji izdatkov z prestrukturiranjem dolga ter reformo socialne varnosti, zdravstvenega in pokojninskega sistema (Koyama, 2007, str. 61–63).

Tabela 1: Trendi v izbranih ekonomskih kazalcih (v %)

Kazalec/leto	1991	1996	1997	1998	1999	2000
Rast BDP	-11,7	-10,9	-6,9	3,5	2,5	5,0
Inflacija	338,7	310,8	579,0	1,0	6,2	7,0
Zunanji dolg v % BDP	150,0	98,0	96,0	84,0	83,0	85,0
Brezposelnost	11,1	12,5	13,7	12,2	16,0	17,9

Vir: The World Bank, Republic of Bulgaria country assistance evaluation, 2002, str. 9.

Leta 2001 je vodenje države prevzel ministrski predsednik Simeon Saxe-Coburg s pomočjo zahodno izobraženih finančnikov, ki so nadaljevali z izvajanjem ukrepov za ohranjanje stabilne gospodarske rasti in zmanjševanje brezposelnosti. Ukrepi so bili usmerjeni v zmanjšanje davkov ter korupcije in povečevanje tujih investicij. Vlada je prestrukturirala tuji dolg, oživila lokalni delniški trg in nadaljevala s predhodno odloženo privatizacijo nekaterih večjih državnih monopolov. Kot rezultat tega napredka je Evropska komisija leta 2002 razglasila, da ima Bolgarija delujoče tržno gospodarstvo (World factbook, 2011).

Naslednje vlade so nadaljevale reforme, ki so bile nujne za vstop v EU. Zakonodajo so prilagodili EU. Bolgarija je začela črpati sredstva iz evropskih skladov, vendar ravnanje z njimi, kljub izboljšavam, ni bilo dovolj transparentno ter učinkovito. Leta 2004 je Bolgarija zaprla vseh 30 poglavij v pogajanjih za vstop v EU. Proces privatizacije se je uspešno zaključeval, začel se je kreditni razcvet. V monopolnih sektorjih so vzpostavili konkurenco. Največje težave so bile na področju sodstva, javne uprave in boja proti korupciji ter organiziranemu kriminalu. Po mnenju Svetovne banke je Bolgarija 2006 od vseh vzhodnoevropskih držav imela najvišjo stopnjo NTI kot % BDP-ja.

2.1.3 Potek tranzicije po vstopu v EU

Leta 2007 se je Bolgarija pridružila EU. Kljub vnovičnemu znižanju davčnih bremen in poenostavitvi ustanavljanja podjetji so bile velike rezerve pri delovanju državnih institucij in zastareli infrastrukturi. Težave s korupcijo so se nadaljevale in Evropska komisija (EK) je zaradi zlorab pri črpanju sredstev iz evropskih skladov v letu 2008 zamrznila del teh sredstev. Napredek pri boju proti korupciji in organiziranemu kriminalu je bil dosežen, vendar ni prišlo do obsodb pri najbolj odmevnih primerih. Zato je EK zahtevala izboljšave pri neodvisnosti in odgovornosti sodstva, transparentnosti sodnih procesov, profesionalnosti in učinkovitosti sodstva ter preprečevanju in borbi proti korupciji znotraj vlade ter v celotnem javnem sektorju.

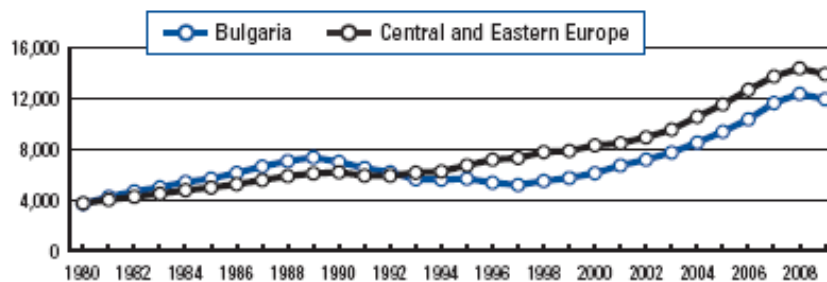
Finančna in ekonomska kriza je izničila veliko koristi konzervativne fiskalne politike in davčne reforme. Strmo so padle NTI, izvoz in domače povpraševanje. Po desetletju stalne rasti je bolgarsko gospodarstvo padlo v recesijo v četrtem kvartalu leta 2008, kar je povzročilo povečanje brezposelnosti in zadolženosti gospodinjstev. Po letih relativno nizke inflacije so se domače cene, predvsem hrane in energije, povečale v letu 2010. Vlada je bila počasna pri uresničevanju planiranih protikriznih ukrepov, kar je pripeljalo do izkoriščanja proračunskih rezerv za spopadanje s kratkoročnimi izdatkovnimi problemi. Vlada se je obvezala, da bo okrepila nadzor nad evropskimi sredstvi in v boju proti organiziranemu kriminalu in korupciji (World factbook, 2011).

2.2 Makroekonomski kazalci v procesu tranzicije

2.2.1 Bruto domači proizvod in gospodarska rast

Bolgarski BDP na prebivalca v standardih kupne moči (SKM) je v letu 2009 dosegel 44 % povprečnega v EU-27, kar je enako kot leto poprej, medtem ko se je prejšnja leta vseskozi povečeval. Leta 2002 je znašal 32 %. Bolgarski BDP na prebivalca je najmanjši v EU, kar Bolgarijo uvršča kot najrevnejšo članico EU (Eurostat, 2011a). Bolgarski BDP na prebivalca je bil do začetka tranzicije večji od povprečja držav srednje in vzhodne Evrope, v času tranzicije pa je vseskozi manjši od tega povprečja (gl. Sliko 1).

Slika 1: BDP (SKM) na prebivalca 1980-2009 (v USD)

Vir: World economic forum, *The global competitiveness report, 2011*, str. 110.

Po težkih začetnih letih bolgarske tranzicije je BDP prvič zrasel v letu 1994 za 1,4 % in leto kasneje za 2,5 %. Po že omenjeni krizi 1996 je BDP leta 1997 padel za 6,9 % (gl. Tabela 1). Od leta 1998 (3,5 % rast) do pojava svetovne gospodarske krize pa je bila rast vseskozi pozitivna (gl. Slika 2). Leta 2000 je bila prvič 5 %, od leta 2004 pa do krize pa se je gibala med 6 % in 6,6 %, k rasti so največ prispevale investicije in potrošnja gospodinjstev (IMF, 2010a, str. 200).

Svetovna gospodarska kriza je zaznamovala tudi Bolgarijo. Državni prihodki so se zmanjšali, kreditna rast pa se je v letu 2009 ustavila, BDP je padel za 5,5 %. Leta 2010 je gospodarska rast dosegla 0,3 %, kar je predvsem posledica rasti zunanjega povpraševanja. Vendar pa naj bi predvsem leti 2011-2012 pokazali prave znake okrevanja z napovedanimi 2,5 % oz. 3,5 % rasti gospodarstva. 2013 pa naj bi prineslo 3,9 % rasti (Izvozno okno, 2011).

Bolgarijo je kriza prizadela najkasneje od vseh novih članic EU, vendar bo po napovedih v letu 2011 in 2012 imela poleg Romunije in Latvije največje izboljšanje gospodarske rasti.

Bolgarska gospodarska rast v letu 2010 je bila majhna predvsem zaradi šibke potrošnje in še šibkejših investicij. Potrošnja je bila šibka predvsem zaradi slabih razmer na trgu dela, višjih cen blaga, razdolževanja in kratkoročnih učinkov proračunskih zategovanj (The World Bank, 2011, str. 2–5).

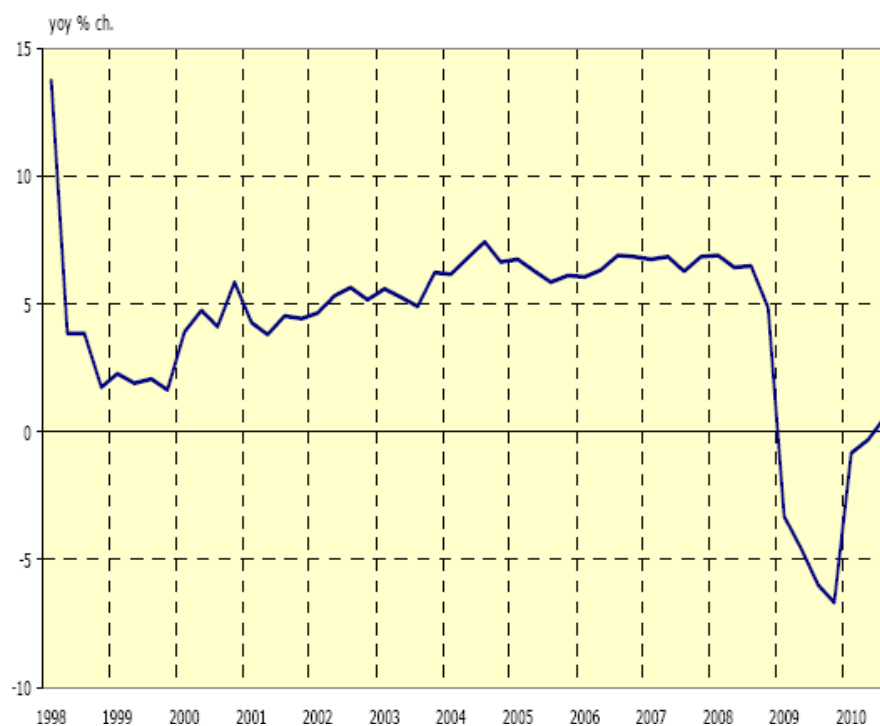
Investicije so bile močan dejavnik rasti pred krizo, vendar se morajo v prihodnosti povečati, da bi gospodarstvu pomagale do višje rasti. S tem je povezano tudi ostro zmanjšanje NTI. V prvem kvartalu leta 2011 so bili prilivi NTI negativni zaradi poplačila dolgov hčerinskih družb do svojih tujih starševskih družb.

Višje cene blaga in močno povpraševanje trgovinskih partnerjev, posebej Nemčije, Turčije, Romunije in Grčije, je dvignilo izvoz v 1. četrtletju 2011 (Economist Intelligence Unit, 2011).

Rast zasebne potrošnje v letu 2010 je padla za 3 %. V letu 2011 je napovedana rast 1,5 %, v letu 2012 3,5 % in v letu 2013 4 %. Javna potrošnja je bila v letu 2010 0,5 %, ista raven je napovedana do leta 2012. V letu 2013 naj bi rast znašala 1,5 %. Investicijska potrošnja je

upadla v letu 2010 za 7,9 %. Za leto 2011 je napovedana 4 % rast investicij, v letu 2012 6,5 % in letu 2013 8 % rast (Izvozno okno, 2011).

Slika 2: Gibanje BDP v obdobju 1998-2011

Vir: National statistical institute, *Key indicators for Bulgaria, 2011b*, str. 4.

2.2.2 Gibanje brezposelnosti

Bolgarija se že vse od začetka tranzicije spopada z visoko brezposelnostjo (gl. Tabelo 3), ki se je povečevala do 16,4 % leta 1993. Do leta 1996 je brezposelnost padla na 12,5 % in se nato rahlo povečevala do leta 2000, ko je bila 16,1 %. Leta 2001 je brezposelnost poskočila na 19,7 %. Leta 2002 je Bolgariji brezposelnost postopno uspelo zmanjšati na 16,8 % (gl. Sliko 3). Zmanjšanje je bilo rezultat ukrepov za spodbujanje novih delovnih mest na področjih z visoko brezposelnostjo z oprostitvijo davka na dobiček. Osnovali so tudi programe za prekvalifikacijo težko zaposljivih brezposelnih oseb (European Bank for Reconstruction and Development, 2011, str 136–138).

Vendar je bila brezposelnost še vedno visoka in dolgotrajna, kar je bilo posledica prestrukturiranja podjetij. Delovna mesta so se preselila od nizko produktivnih v nazadujočih podjetjih k produktivnejšim v razvijajočih se podjetjih. Višja produktivnost pa je glede na enako raven proizvodnje pomenila manj potrebe po delovni sili in posledično odpuščanje delavcev. Brezposelnost je ostajala visoka. Vzrok za to je bilo majhno število novih malih zasebnih podjetij, togost trga dela, ki je oviral zaposlovanje predvsem zaradi visokih stroškov odpuščanja, in zaradi nizko izobraženih ter nefleksibilnih delavcev, ki si niso mogli poiskati novih zaposlitev, ker starih delovnih mest ni bilo več na voljo (Rutkowski, 2003, str. 2).

Slika 3: Gibanje brezposelnosti v obdobju 2000-2011

Vir: National statistical institute, Key indicators for Bulgaria, 2011b, str. 5.

Bolgarija se je nato uspešno borila proti brezposelnosti, ki je do leta 2008 upadla na 5,6 %, nato pa se je zaradi svetovne gospodarske krize povzpela do 10,2 %. Nekoliko večja je brezposelnost med moškimi, ki se je v letu 2010 povečala za 3,9 odstotne točke, med ženskami pa le za 2,9 odstotne točke. Vpliv krize najbolj čutijo mladi med 15. in 24. letom, saj se je v tej starostni skupini brezposelnost povzpela na 23,2 %, kar je 13 odstotnih točk več od skupne brezposelnosti, medtem ko je bila ta razlika leta 2008 le 7,1 odstotne točke (gl. Tabela 2). Brezposelnost leta 2010 je za 0,6 odstotne točke višja od povprečja EU-27 (National statistical institute, 2011c).

Tabela 2: Stopnja anketne brezposelnosti populacije nad 15 let v %

Spol Starost	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Skupaj	13,7	12,0	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2
Po spolu								
Moški	14,1	12,5	10,3	8,6	6,5	5,5	7,0	10,9
Ženske	13,2	11,5	9,8	9,3	7,3	5,8	6,6	9,5
Po starosti								
15-24	28,2	25,8	22,3	19,5	15,1	12,7	16,2	23,2
25-34	14,5	12,7	10,2	9,2	6,7	5,7	6,9	11,4
35-44	11,1	9,9	8,4	7,5	5,7	4,3	5,5	8,1
45-54	11,9	10,2	8,7	7,6	5,9	4,9	5,8	8,7
55 in več	10,2	9,1	8,0	7,4	6,4	5,2	5,9	8,9

Vir: National statistical institute, Unemployed and unemployment rates, 2011c.

2.2.3 Inflacija

Od začetka tranzicije je letna stopnja inflacije večkrat preseгла 100 %. Leta 1991 so se cene prosto oblikovale in inflacija je skokovito narasla do skoraj 500 % letno. Nato se je stanje umirilo na povprečno 60 % letno v naslednjih dveh letih. Pomladi 1994 je devizni tečaj močno depreciral in inflacija se je povzpela na 122 %, 1995 so se cene stabilizirale. Leta 1997 je bila inflacija 579 %, kar je bilo posledica deprecijacije domače valute zaradi financiranja proračunskega primanjkljaja s strani centralne banke ter bančne krize, ki je povzročila množično dviganje bančnih vlog ter zamenjavo domače valute v tujo. Bolgarija je nato uvedla valutni odbor, ki je umiril zelo visoko inflacijo na 1 % letno v letu 1998 (gl. Tabela 3). Do leta 2000 se je letna inflacija povzpela na 11 % (The World Bank, 2003, str. 2).

Tabela 3: Stopnja inflacije in brezposelnosti v obdobju 1991-1999 (v %)

Kazalec/leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Brezposelnost	11,1	15,3	16,4	12,8	11,1	12,5	13,7	12,2	16,0
Inflacija	338,7	79,4	63,8	121,9	32,9	310,8	579,0	1,0	6,2

Vir: European Bank for Reconstruction and Development, Transition report 2003, 2011, str. 129.

Harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin (HICP) je bil nato v obdobju 2000-09 precej volatilen, povprečno pa je na letni osnovi znašal 6,7 %. Od leta 2000 do 2003 je inflacija postopno upadala, nato pa se spet močno povzpela na 12 % leta 2008 in nato padla na 2,5 % leta 2009 (gl. Sliko 4). Povečanje po letu 2003 je odsevalo prilagoditve reguliranih cen, uskladitev trošarin z EU, vrsto šokov na strani ponudbe (porast cen energije in hrane) in povečanih pritiskov na strani povpraševanja. Hitra gospodarska rast med leti 2004 in 2008 je bila spremljana z razvojem pomembnih makroekonomskih neravnovesij in ranljivostmi. Pregreto gospodarstvo je bilo poganjano z velikimi NTI in visoko kreditno rastjo. Med letoma 2007 in 2009 je hitra rast stroškov dela, ki so bistveno preseгли produktivnost dela, pripeljala do poslabšanja konkurenčnosti. Nujna korekcija teh nevzdržnih gospodarskih trendov je bila podprta še s krčenjem mednarodne trgovine in zmanjšanjem kapitalskih prilivov kot posledic svetovne gospodarske krize. Glede na te dogodke je tudi inflacija po HICP sledila poti navzdol v letu 2009, spet pa je začela naraščati oktobra 2009 (European Central Bank, 2010, str. 40). Letna inflacija 2010 je bila že 3 % kot posledica višjih cen goriv in hrane ter višjih trošarin za cigarete. Po drugi strani se je ostala osnovna inflacija, razen goriv in hrane, pomembno zmanjšala zaradi šibkega domačega povpraševanja, povečanja produktivnosti in šibke rasti plač (Ministry of Finance, 2011a, str. 3).

V prihodnosti bo verjetno imel vpliv na inflacijo proces dohitevanja, ker so BDP na prebivalca in ravni cen v Bolgariji pomembno nižje kot v EU. Ko se bo rast BDP nadaljevala, se bo to, s fiksnim režimom deviznega tečaja in pomembnim trendom apreciacije realnega deviznega tečaja, pokazalo v višji inflaciji. Glede na režim valutnega odbora in omejitve alternativnih instrumentov proticiklične politike bo možno, da bo težko preprečiti

makroekonomska neravnotežja, vključno s ponovnimi visokimi stopnjami inflacije (European Central Bank, 2010, str. 40).

Slika 4: Inflacija HICP v obdobju 1999-2011

Vir: National statistical institute, *Key indicators for Bulgaria, 2011b*, str. 7.

2.2.4 Zunanja trgovina

Tekoči račun plačilne bilance je pomemben makroekonomski pokazatelj delovanja države. Njegova pomembnost se kaže v tem, da odraža varčevalno-investicijsko vrzel, tesno povezano s stanjem v javnofinančni bilanci in bilanci zasebnega varčevanja, ki odločilno določata prihodnjo gospodarsko rast. Praktično vse države na prehodu se srečujejo s procesom dohitevanja, ki zajema financiranje velikih vsot (produktivnega) investiranja, ne da bi bila pri tem ogrožena vzdržnost njihove zunanje bilance. Države istočasno trpijo zaradi visokih stopenj varčevanja. Da bi zapolnile varčevalno-investicijsko vrzel, se morajo te države obrniti na tuje vire financiranja, kar povzroča visoke in celo naraščajoče primanjkljaje tekočega računa plačilne bilance.

Primanjkljaji na eni strani odsevajo učinek strukturnih sprememb, ki s sabo prinašajo pritek tujega kapitala, in pospešujejo proces gospodarskega razvoja v regiji, po drugi strani pa primanjkljaji odražajo neustrezno izvajanje samega procesa prehoda, kar vodi v nevezdržna zunanja ravnovesja (Aristovnik, 2006, str. 1).

Leta 2006 je primanjkljaj na tekočem računu dosegel rekordno vrednost v zadnjih dvanajstih letih in je znašal 3,87 mlrd evrov oz. 16 % BDP, 80 % primanjkljaja so predstavljale NTI. Pritoki kapitala so prispevali k hitri rasti domačega povpraševanja in pomembni apreciaciji

realnega deviznega tečaja. Večja apreciacija realnega deviznega tečaja je povzročila večji primanjkljaj tekočega računa plačilne bilance, manj naraščujoč izvoz in upad dobička pri izvozu (IMF, 2010b, str. 78).

Primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance se je v letu 2010 močno znižal na vsega 0,3 mlrd EUR, kar predstavlja 0,7 % BDP (Izvozno okno, 2011). Znižanje se je zgodilo zaradi velikega padca domačega povpraševanja, kar je pripeljalo do nižjega uvoza, povečanega izvoza zaradi izboljšane stroškovne konkurenčnosti, izboljšane strukture izvoza ter zmanjšanja NTI z 9 mlrd evrov leta 2007 na 1,5 mlrd evrov leta 2010 (European Central Bank, 2010, str. 41).

V letu 2010 je znašal izvoz blaga 15,6 mlrd EUR, uvoz pa 18 mlrd EUR. Izvoz se je v letu 2010 glede na prejšnje leto povečal za 33 % zaradi povečanega povpraševanja in višjih cen kovin, hrane in tekstila. Najbolj se je povečal izvoz naftnih derivatov, električne energije in barvnih kovin. V izvozu so največji delež imela mineralna goriva (13,6 % od celote), barvne kovine-baker in izdelki iz bakra (9,9 %), električna in elektronska oprema (7,4 %) ter strojna oprema (6,7 %). Vodilni izvozni trg v letu 2010 je bila Nemčija (10,6 % od celotnega izvoza), sledijo Italija (9,7 %), Romunija (9,2 %), Turčija (8,5 %) in Grčija (7,9 %). Podvojil se je izvoz na Kitajsko, katere gospodarstvo okreva bolje v primerjavi z evropskim.

V letu 2010 je Bolgarija največ uvažala nafto in plin (22,2 % od celote), električno in elektronsko opremo (9,3 %), strojno opremo (9,1 %) ter rudnine. Največ so uvozili iz Rusije (16,1 % od celotnega uvoza), Nemčije (11,7 %), Italije (7,4 %), Romunije (7 %) in Grčije (6 %). Kljub nizkemu domačemu povpraševanju je uvoz rahlo narasel, kot rezultat uvoza surovin, ki so bila nato predelana in izvožena. Uvoz blaga za direktno potrošnjo pa je ostal nespremenjen oz. se je rahlo zmanjšal (Izvozno okno, 2011)

2.2.5 Zunanji dolg

Zunanji dolg Bolgarije je januarja 2011 znašal 36,9 mlrd evrov, kar predstavlja 102,4 % BDP in se je v primerjavi z januarjem 2010 zmanjšal za 0,9 mlrd. Zunanji dolg Bolgarije predstavlja enega najbolj perečih problemov njihove ekonomije. Več kot 90 % dolga predstavlja privatni zunanji dolg, ki je v obdobju 2006-08 narasel za 17,05 mlrd evrov, sedaj pa se je ustalil (Ministry of Finance, 2011b, str. 5). Visoka zadolženost privatnega sektorja predvsem s kratkoročno dospelostjo dolgov v bančnem sektorju bo resna ovira za njegovo rast, saj bo veliko virov financiranja namenjenih servisiranju in poplačilu dolgov namesto potrošnji in produktivnim naložbam (Divergent economic outlooks for Bulgaria and Romania, 2010).

2.2.6 Javni dolg

Bolgarija ima za Estonijo drugi najmanjši javni dolg v EU in je konec leta 2010 znašal 16,2 % BDP, kar je 1,4 odstotne točke več kot leto poprej, medtem ko se je zniževal od leta 2002, ko

je znašal več kot 50 % BDP. Javni dolg je pod maastrichtskim kriterijem 60 % (Eurostat, 2011c). Domači javni dolg predstavlja 31 %, tuji javni dolg pa 69 % celotnega dolga. Največji delež v strukturi javnega dolga predstavljajo obveznice (global bonds), domače državne obveznice ter obveznosti do Svetovne banke (Nova Ljubljanska banka, 2010, str. 2).

2.2.7 Proračunski primanjkljaj

Leta 2009 je primanjkljaj dosegel 3,9 %, zato je Evropska komisija sprožila postopek v zvezi s čezmernim proračunskim primanjkljajem, kjer je ugotovila, da je primanjkljaj posledica svetovne gospodarske in finančne krize in je preseganje referenčne vrednosti le začasno. Sprejeli so paket ukrepov za fiskalno konsolidacijo, ki vključuje ukrepe tako na izdatkovni kot na prihodkovni strani. Proračunski primanjkljaj v Bolgariji je bil ob koncu leta 2010 3,6 % BDP zaradi presežka odhodkov nad prihodki kot posledice socialnih transferjev zaradi povečane brezposelnosti ter manjših prilivov iz naslova davka na dodano vrednost (Bulgaria's 2010 budget deficit better than expected, still above 3 %, 2011).

3 STRUKTURA IN KONKURENČNOST BOLGARSKEGA GOSPODARSTVA

3.1 Strukturne značilnosti

V času komunizma sta bila v Bolgariji najpomembnejša sektorja kmetijstvo in težka industrija, do leta 2010 pa se je delež kmetijstva (kamor se prišteva tudi gozdarstvo in ribištvo) v BDP zmanjšal na 6,2 %. Delež gradbeništva, rudarstva in industrije (pomembni sektorji so predvsem prehrambeni, tekstilni in kovinarski) se je znižal na 32,3 %, delež storitvenega sektorja pa povečal na 61,5 %, pri čemer imajo pomembno vlogo storitve javnega sektorja. Po podatkih iz leta 2009 je 57,1 % delovno aktivnih Bolgarov zaposlenih v storitvenem sektorju, 36,3 % v industriji, gradbeništvu ter rudarstvu in 6,6 % v kmetijstvu, gozdarstvu ter ribištvu (Izvozno okno, 2011).

3.1.1 Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo

Kmetijstvo ima v rodovitnih nižinah s svojimi posebnimi kulturami (sončnice, bombaž, paradižnik, paprika, riž, vinska trta, vrtnice, tobak in sivka) pomembno vlogo. Poudariti velja, da je Bolgarija tretja največja izvoznica tobaka na svetu. Bolgarija ima tudi okoljske probleme, ki so nastali zaradi naraščajoče industrializacije v času komunistične vladavine. Tako so bolgarski okoljevarstveniki ocenili, da je zaradi pretirane rabe mineralnih gnojil in sredstev za varstvo rastlin prekomerno obremenjenih 60 % obdelovalnih zemljišč (Bratuša, 2006).

Gozdovi poraščajo 35 % površja države, polovica jih je primerna za gospodarsko izkoriščanje. Bolgarija je v zadnjem desetletju zabeležila več kot 10 % povečanja gozdnatih

površin, kar jo v EU uvršča na drugo mesto. 89 % gozda je v državni lasti (Eurostat, 2011b, str. 22).

3.1.2 Industrija, gradbeništvo in rudarstvo

Bolgarsko rudarstvo prispeva 5 % k celotnemu BDP in zaposluje 30.000 ljudi. Najbolj pomembna rudna bogastva so rjavi premog, baker, cink in mangan. Posledično je pomembna tudi metalurška industrija s proizvodnjo jekla, surovega železa ter barvnih kovin (Bulgaria's mining industry optimistic, set to boost production, 2011).

Tekstilna industrija v Bolgariji predstavlja skoraj 12,6 % celotnega bolgarskega izvoza. Po podatkih iz julija 2010 se več kot 2.500 podjetij v Bolgariji ukvarja s proizvodnjo oblačil. Tekstilna panoga je julija 2010 v Bolgariji zaposlovala 113.260 delavcev, kar predstavlja 5 % vseh zaposlenih v Bolgariji in 19,3 % vseh delavcev, zaposlenih v bolgarski industriji. Zaradi gospodarske krize je bolgarska tekstilna industrija v prvi polovici 2010 beležila padec v višini 16,4 %, kar je približno enako kot v letu 2009. Bolgarska tekstilna industrija je v veliki meri odvisna od evropskih naročnikov, za katere opravlja predvsem dodelavne posle. Zaradi močne konkurence proizvajalcev s Kitajske ter drugih vzhodnih držav se bo morala bolgarska tekstilna industrija modernizirati in reformirati. Veliko bolgarskih tekstilnih podjetij se že hitro razvija in povečuje svoje proizvodne zmogljivosti, da lahko zadosti potrebam zahtevnih evropskih partnerjev. Vedno bolj se usmerjajo tudi v razvoj lastnih blagovnih znamk (Izvozno okno, 2011).

Gradbeništvo se je od leta 2000 do svetovne gospodarske krize močno razvilo, z njim pa tudi posredno in neposredno povezane industrije, letna stopnja rasti je bila več kot 15 %, kar je precej več od rasti celotnega gospodarstva. V proizvodnji gradbeništva ima 70 % deleža gradnja stanovanjskih objektov. V času krize se je obseg gradbeništva močno zmanjšal (leta 2009 za 38 %) zaradi nizkega povpraševanja kupcev stanovanjskih objektov, umika tujih vlagateljev (v gradbeništvu so se NTI leta 2009 v primerjavi z 2008 zmanjšale za 64,7 %), skoraj neobstoječega črpanja sredstev EU, visokih obrestnih mer za nakup ali gradnjo nepremičnin, težjih pogojev za pridobitev kredita (stopnja rasti kreditov je leta 2010 padla na 6 %, iz 50-60 % povprečne rasti pred krizo) ter visokega padca cen nepremičnin. Velike so tudi zamude pri izplačilih, kar pomeni, da so se gradbena podjetja znašla v vlogi soinvestitorjev. Investicijske dejavnosti pa zahtevajo drugačen način razmišljanja, ki ga v gradbenih podjetjih niso vajeni (Združenje delodajalcev Slovenije, 2010, str. 19–37).

Energetski sektor prvenstveno obsega proizvodnjo elektrike in tranzit plina ter nafte na zahod. Ustvari petino vse industrijske produkcije in zaposluje desetino vseh delavcev v sekundarnem sektorju. Je strateškega pomena za razvoj gospodarstva in nacionalne varnosti, zato je bilo v zadnjem obdobju vanj vloženi veliko investicij v obnovo starih elektrarn, gradnjo novih zmogljivosti in v distribucijsko mrežo. Po Energetski strategiji 2020 želi Bolgarija postati vodilni izvoznik energije na Balkanu (Center for the study of democracy, 2010, str. 9).

Bolgarija uvozi 70 % surovin za energetske sektor, zato je še posebej pomembna razpršenost oskrbe, težko pa je zagotoviti oskrbo iz držav, ki ne povzročajo težav. Bolgarija poskuša postati manj odvisna, predvsem od Rusije, s plinovodom Nabucco kot evropskim odgovorom na ruski projekt Južni tok. 55 % električne energije Bolgarija proizvede v termoelektrarnah, 35 % pa v nuklearkah, le 10 % proizvedejo obnovljive energije, predvsem v hidroelektrarnah (Bulgaria imports 70 % of the raw materials for the energy sector, 2011).

3.1.3 Storitveni sektor

Rast storitvenega sektorja je bila posledica nadpovprečnega povečanja v trgovini, komunikacijah, distribuciji in finančnem sektorju.

V finančnem sektorju dominira bančni sektor, saj bančna sredstva predstavljajo 80 % vseh sredstev v finančnem sektorju. Bančni sektor se je, do uvedbe valutnega odbora in strožje regulacije, soočal z nelikvidnostjo, slabimi posojili ter velikimi krizami. Bančni sistem je sedaj stabilen in reguliran. Državne banke so po večini uspešno privatizirane s strani močnih tujih strateških investitorjev, kar podpira razvoj in krepi sektor v smislu izboljšane upravljanja in transparentnosti. Banke so kapitalsko ustrezne in stabilne. 90 % bolgarskih bančnih sredstev je v lasti velikih tujih bank, le 58 % sredstev je v lasti največjih petih bank, kar kaže na nizko koncentracijo lastništva. Leta 2008 je bančništvo še beležilo rekordne dobičke, povečanje je bilo 21 %, leto kasneje pa so dobički že upadli za 50 %, kar se je v letu 2010 še poslabšalo (Ernst&Young, 2010, str. 12–14). Delež slabih kreditov v celotnem kreditnem portfelju je narasel na 14,1 % (leta 2009 je znašal 8,3 %), zaradi njihovega počasnega odpisovanja pa bo ta delež še naraščal. Vseeno pa se je ob koncu leta 2010 začela rast kreditov in depozitov (MKB Unionbank, 2011, str. 15–16). Starševske banke posojajo manj denarja bolgarskim podružnicam, kar je prispevalo k povečanju obrestnih mer, saj so depoziti postali glavni vir financiranja. Omejeno financiranje starševskih bank, še posebej grških, je glavni problem bolgarskega bančništva. Za Bolgarijo je ugodno, da je lastništvo bank razpršeno po več različnih državah, kar pomeni, da se težave ali nepripravljenost financiranja v eni od držav usodno ne odražajo v Bolgariji (Bull trend brokerage, 2010, str. 3–4).

Turizem je eden najpomembnejših gospodarskih sektorjev, saj prispeva skoraj 10 % k BDP in je, po krču nepremičninskega trga in upadu NTI, eden redkih sektorjev, ki ustvarja novo dodano vrednost. Bolgarija privablja masovni turizem, 70 % prihodkov od tujih turistov izhaja iz obmorskih letovišč ob Črnem morju, kot so: Zlata Obala, Albena, Sozopol, Sončna obala in Nessebar. 90 % turistov Bolgarijo obiše poleti, zato je turistična sezona prekratka. Bolgarija ima tudi zimska letovišča, največja v Banskem in Borovcu. Pomembnejši deli so še obiski kulturnih in zgodovinskih znamenitosti, glavnega mesta Sofije in zobozdravstveni turizem (Georgieva, 2010, str. 4–6).

3.2 Konkurenčnost

Za podrobnejšo analizo konkurenčnosti gospodarstva posamezne države je pomembna tudi primerjava z drugimi državami. Najbolj znani primerjavi nudita Svetovni ekonomski forum (World Economic Forum, v nadaljevanju WEF) in Inštitut za razvoj menedžmenta (Institute for Management Development, v nadaljevanju IMD).

3.2.1 WEF

Od leta 2005 WEF-ova analiza konkurenčnosti temelji na Globalnem indeksu konkurenčnosti (Global Competitiveness Index, v nadaljevanju GCI). GCI je vseobsegajoč indeks, ki zajema mikroekonomske in makroekonomske temelje nacionalne konkurenčnosti.

WEF definira konkurenčnost kot celoto zakonov, gospodarskih politik in dejavnikov, ki določajo stopnjo produktivnosti določene države. Stopnja produktivnosti določa vzdržno stopnjo blaginje, ki jo gospodarstvo pridobi. Z drugimi besedami, konkurenčnejša gospodarstva lahko ustvarijo višjo stopnjo dohodka za svoje državljane. Konkurenčnejše gospodarstvo bo na srednji in dolgi rok imelo tudi višjo stopnjo gospodarske rasti.

GCI vključuje tehtano povprečje več različnih komponent, katerih vsaka meri drugačne vidike konkurenčnosti. Te komponente so razvrščene v 12 stebrov gospodarske konkurenčnosti, ki so: delovanje na osnovi uredb in predpisov, infrastruktura, makroekonomsko okolje, zdravstvo in primarna izobrazba, visoko šolstvo in usposabljanje, učinkovitost delovanja trga, učinkovitost trga dela, razvitost finančnih trgov, tehnološka pripravljenost, velikost trga, poslovna odličnost in inovacije (World economic forum, 2011, str. 4–8).

WEF po GCI 2010-2011 Bolgarijo uvršča na 71. mesto med 139. državami, kar je za 5 mest bolje od GCI 2009-2010 (gl. Tabela 4). Bolgarija se v primerjavi z drugimi državami, glede na posamezne stebre, najbolje uvršča pri makroekonomskem okolju in tehnološki pripravljenosti, daleč najslabše pa se uvršča pri delovanju na osnovi uredb in predpisov, saj je šele na 114. mestu. Tu so največji problemi z lastninskimi pravicami, z zaščito intelektualne lastnine, z zaupanjem v politiko, s podkupninami, z neodvisnostjo sodstva, z zapravljivim vladnim trošenjem, s transparentnostjo vladne politike, z učinkovitostjo pravnega sestava pri reševanju sporov, z učinkovitostjo pravnega sestava pri upoštevanju predpisov, z organiziranim kriminalom, z zaščito malih delničarjev in z etičnim obnašanjem podjetij. Edina svetla točka je komponenta zaščita vlagateljev.

Pri ostalih stebrih skupno ni večjih odstopanj, le nekatere komponente teh stebrov vidno odstopajo.

Pri stebri infrastruktura je zelo slabo uvrščena komponenta kvalitete cest, zelo dobro pa telekomunikacije.

Zanimive so tudi komponente stebra učinkovitosti delovanja trga. Bolgarija se je slabo odrezala pri komponentah učinkovitosti protimonopolne politike, stroških kmetijske politike, razširjenosti trgovinskih ovir, intenzivnosti domače konkurence in razširjenosti tujega lastništva. Zelo dobre rezultate pa dosega pri skupni davčni stopnji in številu postopkov za ustanovitev podjetja.

Pri stebru učinkovitosti trga dela so slabo ocenjene komponente sodelovanje med delavci in zaposlovalci, zaupanje profesionalnemu menedžmentu in beg možganov, dobro ocenjene pa rigidnost zaposlovanja, postopki zaposlovanja in odpuščanja, zastopanost žensk v delovni sili ter stroški odpuščanj.

Pri stebru razvitosti finančnih trgov po slabi uvrstitvi izstopajo komponente: cenovne dostopnosti finančnih storitev, financiranje skozi domači kapitalski trg, omejitev kapitalskih tokov, stabilnosti bank ter regulacije borznega trga.

Pri stebru tehnološke pripravljenosti se Bolgarija uvršča nizko pri komponentah razpoložljivosti najnovejše tehnologije in stopnji uvajanja tehnologije v podjetjih.

Pri stebru inovacij ima Bolgarija največ rezerv pri vlaganju podjetij v raziskave in razvoj, vladnih naročilih pri tehnološko naprednih proizvodih ter sodelovanju med fakultetami in industrijo pri raziskavah in razvoju. Zelo dobro pa je uvrščena komponenta števila koristnih patentov na milijon prebivalcev.

Po ugotovitvah WEF-a sta najbolj problematična dejavnika poslovanja v Bolgariji korupcija in dostop do financiranja (World economic forum, 2011, str. 110–111).

Tabela 4: GCI 2010-2011 in primerjava z GCI 2009-2010

Država/Gospodarstvo	Uvrstitev GCI 2010-2011	Uvrstitev GCI 2009-2010
Švica	1	1
Švedska	2	4
Singapur	3	3
ZDA	4	2
Nemčija	5	7
Japonska	6	8
Finska	7	6
Nizozemska	8	10
....
Kolumbija	68	69
Iran	69	/
Latvija	70	68
BOLGARIJA	71	76
Kazahstan	72	67
Peru	73	70
Namibija	74	74

Vir: World economic forum, The global competitiveness report, 2011, str. 15.

3.2.2 IMD

IMD analizira in razvršča zmožnost držav za ustvarjanje in ohranjanje okolja, v katerem podjetja lahko tekmujejo. Njihova analiza temelji na metodologiji, ki opredeljuje nacionalno okolje s štirimi glavnimi dejavniki: gospodarska uspešnost, vladna učinkovitost, poslovna učinkovitost in infrastruktura. Glavni dejavniki imajo še pet pomožnih dejavnikov, katere nato ocenjujejo s tristotimi kriteriji. Vseh 20 pomožnih dejavnikov skupaj nato posamezni državi določi mesto na tabeli IMD-jeve Svetovne konkurenčnosti (IMD business school, 2011a).

IMD je za leto 2011 analiziral 59 držav, med katerimi Bolgarija zaseda 55. mesto, le pred Grčijo, Ukrajino, Hrvaško in Venezuelo. V primerjavi z letom 2010 je padla za 2 mesti, medtem ko je bila leta 2009 še na 38. mestu (IMD business school, 2011b, str. 1–2).

4 SWOT ANALIZA BOLGARIJE

S pomočjo SWOT analize bom v nadaljevanju predstavil glavne prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti Bolgarije. Ugotovil sem, da je država v preteklosti razvila nekaj pomenljivih konkurenčnih prednosti za napredek gospodarstva, obenem ima tudi nekatere pomembne naravne danosti. Identificiral sem veliko slabosti, ki jih bo morala država

izboljšati, odpraviti ali vsaj omejiti. V nadaljevanju sem izpostavil priložnosti, ki bi po mojem mnenju, Bolgariji omogočile hitrejše približevanje bolj razvitim državam EU. Na koncu sem opozoril še na nevarnosti, ki bi lahko ovirale razvoj države v prihodnosti in se jim bo potrebno izogniti.

4.1 Prednosti

Bolgarija leži na strateško pomembnem območju med Evropo in Rusijo ter na ključni kopenski povezavi Evrope z Azijo in Bližnjim Vzhodom.

Članstvo v EU ji prinaša finančne in razvojne prednosti.

Ima majhno valutno tveganje zaradi vezave nacionalne valute na evro v okviru sistema valutnega odbora. Visoke mednarodne rezerve podpirajo ta sistem in njegovo zmožnost prenašanja potencialnih šokov.

Ima fleksibilno delovno zakonodajo in nizke stroške dela ter visoko izobraženo delovno silo.

Politično okolje je stabilno, vlada vodi preudarno makroekonomsko politiko z nizkim javnim dolgom.

V državi so odlični pogoji za obmorski turizem ob obalah Črnega morja. Bogata in ohranjena kulturno-zgodovinska dediščina, kulturno in zgodovinsko zanimivo glavno mesto ter možnosti za zimski turizem dopolnjujejo raznolikost turistične ponudbe.

Letna stopnja davka na dohodek pravnih oseb znaša 10 %. Proizvodna podjetja, ki investirajo v občine, kjer stopnja brezposelnosti presega povprečno stopnjo brezposelnosti v Bolgariji za 35 %, so upravičena do 100 % davčne oprostitve, če zadostijo še dodatnim kriterijem. Bolgarija ima, poleg Cipra, najnižjo stopnjo davka na dohodek pravnih oseb v EU. Najnižjo v EU ima tudi dohodninsko stopnjo v višini 10 %, le samostojni podjetniki so obdavčeni s 15 % stopnjo. Davčna stopnja za davek na obresti in dividende je 5 %, za kapitalske dobičke pa 10 %. (KPMG, 2010, str. 58–75).

4.2 Slabosti

Tudi 20 let po padcu komunizma korupcija in organizirani kriminal predstavljata veliko težavo za Bolgarijo. V letu 2010 je vsako šesto podjetje, ki je imelo stik z javno upravo, uporabilo podkupnino za pridobitev posla ali v izogib kazni. Veliko korupcije je prisotno tudi v najvišjih vejah oblasti. Kljub reformam na zahtevo EU, ki je leta 2008 delno zamrznila sredstva EU, boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu sicer napreduje, vendar do obsodb v največjih primerih pogosto ne pride zaradi predolghih sodnih procesov in nagnjenosti sodstva k prejemanju podkupnin.

Po več raziskavah je delež sive ekonomije nad 40 %. Tretjina vseh podjetij je vpletena v sivo ekonomijo. Veliko podjetij se izogiba plačilu DDV-ja. Velik problem je delo na črno, ki po nekaterih ocenah dosega 10 %. Kar tretjina zaposlenih dobiva večjo plačo kot jo delodajalci uradno prikazujejo. Preostanek, največkrat nad minimalno plačo, se izplača na črno. Oboje je velika izguba za socialne prispevke in davek na osebne dohodke. Glavna razloga za to sta korupcija in pomanjkanje hitrega in učinkovitega kazenskega pregona, oba razloga pa sta lahko tudi povezana.

Velik je tudi % brezposelnih mladih, z nizko izobrazbo, ki so težko zaposljivi.

Visok privatni zunanji dolg je resna ovira za rast gospodarstva, saj bo veliko sredstev namenjenih poplačilu dolgov namesto investicijam in potrošnji.

Previdna kreditna politika s strogimi kreditnimi pogoji zavira rast investicij.

Emigracija visoko izobražene delovne sile je visoka, kar zavira inovacije in razvoj ter s tem konkurenčnost.

Velik delež delovno aktivnih je zaposlenih v delovno intenzivnih panogah, kjer se je močno zmanjšala in se še zmanjšuje zaposlenost. Veliko industrije je nekonkurenčne z visoko proizvodno ceno in slabšo kvaliteto. Premalo je vlaganj v razvoj, tehnološki nivo je nizek, kar ima za posledico nizko dodano vrednost, za kar so tipičen primer dodelavni posli v tekstilni industriji.

Črpanje sredstev iz evropskih skladov je premalo uspešno. Pomanjkljivosti so pri načrtovanju, izvedbi in nadzoru nad projekti. Neizkoriščene možnosti črpanja ne omogočajo vseh razvojnih potencialov.

Nizka produktivnost ima za posledico nizke plače in pokojnine, kar slabo vpliva na potrošnjo.

Prevelika in premalo učinkovita javna uprava predstavlja veliko breme za državni proračun. Preveč je birokracije, netransparentnih ter predolгих postopkov in administrativnih ovir. Poleg javne uprave je veliko sredstev namenjenih pokrivanju lukenj v pokojninski ter zdravstveni blagajni, kar znižuje razpoložljiva sredstva za vlaganje v razvojne projekte.

Bolgarija leži na prometno pomembnem delu med Azijo in Evropo, vendar nima avtoceste, ki bi državo nepretrgano prečkala od ene do druge strani. Slabe so tudi avtocestne povezave med Sofijo in drugimi pomembnimi mesti. Kljub investicijam v cestno infrastrukturo v zadnjem času so ceste v slabem stanju. V še slabšem stanju je državno železniško podjetje, ki ima star in tehnološko zastarel vozni park, in neustrezne tire, ki dovoljujejo le omejeno hitrost, kar povzroča padanje količine prepeljanega transporta.

4.3 Priložnosti

Bolgarija proizvede relativno majhen delež energije s pomočjo obnovljivih virov kljub temu, da ima veliko možnosti na področju vetrne energije, sončne energije, geotermalne energije, biomase in hidroenergije. Obnovljivi viri energije prispevajo k manjšemu onesnaževanju, energetski varnosti, gospodarski rasti in ustvarjanju novih delovnih mest.

Ima izredna naravna, kulturna in zgodovinska bogastva za razvoj specializiranih oblik turizma, za boj proti sezonskosti in masovnemu turizmu. Povečati morajo dodano vrednost v glavnih stebrih turizma. Uvajati morajo nova oz. dodatna investiranja v oblike turizma kot so eko turizem, kmečki turizem, športni turizem, zdraviliški turizem, tematski parki in vinski turizem, kar bo prineslo tudi razvoj manj razvitih delov države, saj so turistične točke močno skoncentrirane na manjšem področju, predvsem ob morju, delno tudi v večjih mestih in gorah.

Potrebna je boljša povezava med trgom dela in izobraževalnim sistemom.

Izboljšati morajo upravljanje s finančnimi sredstvi in dvigniti nivo javnih storitev na lokalni ravni.

Vzpostaviti morajo sistem učinkovitejšega pobiranja davkov in odkrivanja davčnih prevar.

Uvesti morajo e-upravo, ki bi zmanjšala stroške, pogoje za korupcijo, zagotovila večjo transparentnost, zmanjšala čas izvajanja storitev, omogočila boljši dostop do večjega števila storitev z enega mesta in prinesla večjo kvaliteto storitev.

Potrebno bo izvesti privatizacijo bolgarske borze in s tem povečati njeno likvidnost, razvoj novih produktov, prenos znanja, nadgradnjo infrastrukture in povezavo z drugimi borzami.

Za trajnostno gospodarsko rast mora vlada izvršiti nove reforme in voditi makroekonomsko politiko, ki bo odgovorila na izzive, s katerimi se država srečuje. S konzervativno in disciplinirano fiskalno politiko bi dosegli uravnoteženo fiskalno pozicijo. Za stabilnost javnih financ bo potrebno ob omejenih finančnih sredstvih voditi politiko povečane učinkovitosti proračunskih izdatkov. Optimizacija je mogoča z reformo javne uprave, s katero bi zmanjšali število zaposlenih, jih dodatno usposobili in del plače vezali na uspešnost opravljanja dela. Za optimizacijo proračunskih izdatkov bodo potrebne tudi spremembe na področju socialnih izdatkov z uvedbo novih in nadaljevanjem začelih strukturnih reform na področju sistemov pokojninskega zavarovanja, socialne varnosti, zdravstva in izobraževanja. Dvig upokojitvene starosti bo prinesel prihranke v proračun, ki bodo lahko usmerjeni v investicije v razvoj, inovacije ter infrastrukturo za povečanje produktivnosti realnega sektorja in konkurenčnosti gospodarstva na dolgi rok. Povečati bi se morala kvaliteta storitev zavodov za zaposlovanje. V odnosu do fiskalne vzdržnosti in človeškega potenciala je nujna reforma zdravstva s poudarki na razvoju infrastrukture, večjo zdravstveno varnostjo in predvsem večjo učinkovitostjo zdravstvenih izdatkov z ukrepi enotnega informacijskega sistema e-zdravstva,

izboljšano organizacijo dela in vodenjem ustanov, reorganizacijo bolnišničnega sektorja glede na potrebe ter optimizacijo farmacevtske politike. Šolska reforma se mora osredotočiti na izboljšanje kvalitete izobraževanja, prilagajanjem programov dejanskim potrebam gospodarstva, privabljanju privatnega kapitala, boljši organizaciji ter vodenju ustanov in spodbujanju vseživljenjskega izobraževanja.

Postopno je treba povečati investicije v raziskave in razvoj na 1,5 % BDP-ja s povečanim črpanjem sredstev iz skladov EU, preusmerjanjem gospodarstva k inovacijsko usmerjenim sektorjem ter spodbujanjem privatnega sektorja s strani države v povečanje investicij v raziskave in razvoj.

Poenostaviti je potrebno postopke za odobritev javno-zasebnih partnerstev, ki bi razširili njihov obseg ter s tem povečali kakovost ter učinkovitost javnih storitev in omogočili prihranke v proračunu.

4.4 Nevarnosti

Bolgarija je 4. država na svetu po hitrosti staranja prebivalstva in z 22,4 % sedma na svetu po % prebivalstva, starega nad 65 let. Krizna leta v obdobju tranzicije so zelo vplivala na staranje prebivalstva. Po napovedih naj bi bilo leta 2050 30 % prebivalcev starih nad 60 let. Dejavnika staranja so višja povprečna življenjska doba prebivalstva, višja povprečna starost prebivalstva in zmanjševanje števila prebivalcev zaradi odseljavanja in negativnega naravnega prirastka. Staranje prebivalstva bo imelo velik vpliv na medgeneracijske transferje, pokojnine, trg dela, davke in gospodarsko rast.

Bolgarski finančni sektor je povezan z zelo zadolženim grškim, kateri je v preteklosti v Bolgarijo prispeval tudi veliko kapitala. Tretjina bank je v večinski grški lasti. Močna je tudi trgovinska izmenjava z Grčijo. Tudi investitorji so bolj previdni glede vlaganja v regijo kot celoto, ker grške težave Bolgariji prinašajo večje tveganje kot državam, ki niso finančno, geografsko in trgovinsko tako močno povezane z Grčijo.

Bolgarija uvozi skoraj vso nafto in plin iz Rusije. Pri dobavi plina tudi v prihodnosti lahko pride do motenj, kar lahko povzroči veliko gospodarsko škodo. Plinovod Nabucco, ki predstavlja rešitev v obliki diverzifikacije dobave, ne bo zgrajen pred letom 2017.

Hitrejša rast stroškov dela, od rasti produktivnosti dela, bi lahko imela negativen učinek na konkurenčnost gospodarstva.

Problem predstavlja stabilnost evra zaradi težav držav v evroobmočju, ker imajo valuto vezano na evro.

Morebitno počasno in dolgotrajno okrevanje svetovnega gospodarstva bi imelo negativen vpliv na bolgarsko gospodarstvo zaradi velike izvozne naravnosti.

SKLEP

Bolgarija je začela tranzicijo iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo leta 1989 s politično in gospodarsko transformacijo. Začeli so se koraki do odprtega gospodarstva in približevanja tržnemu gospodarskemu modelu. V začetku tranzicije so bili glavni problemi državna podjetja, ki so poslovala z izgubo, slabi krediti, visok zunanji dolg in izguba trgov. Vendar bolgarska politika ni bila zmožna izpeljati učinkovitih in hitrih reform, ki bi prinesle rešitev. Težave so se stopnjevale do leta 1997, ko je prišlo do gospodarske krize, hiperinflacije, padca BDP, bančnih težav in visoke brezposelnosti. Volivci so razumeli slabo stanje države ter težaven položaj gospodarstva, zato je bila politična podpora radikalnim reformam končno dovolj velika za začetek njihovega izvajanja. Hkrati je IMF, kot pogoj za nadaljnje financiranje, predlagal uvedbo sistema valutnega odbora. To je bil ključni ukrep, ki je skupaj z obširnimi paketom reform, prinesel makroekonomsko stabilizacijo, začetek gospodarske rasti, dvig zaupanja in omejil pljenje državnega premoženja.

V obdobju 2000-2008 je bolgarsko gospodarstvo hitro raslo. Povečanje NTI je bil pomemben element gospodarske rasti. Povečanje je bilo posledica približevanja EU, ugodne davčne politike in poceni delovne sile. Svetovna gospodarska kriza je prizadela tudi Bolgarijo, raven NTI je močno padla, tudi v prihodnje se bo njihov obseg težko povzpел na raven pred krizo. Bolgarsko gospodarstvo je močno izvozno usmerjeno, kar je pospešilo padec BDP v krizi. Ovira za rast utegne biti tudi velika zunanja zadolženost zasebnega sektorja.

Na povečanje NTI in gospodarsko rast bi, po mojem mnenju, zelo pozitivno vplival vstop v evroobmočje. Za uresničitev tega cilja bo potrebno vztrajati pri konzervativni fiskalni politiki v luči zmanjšanja proračunskega primanjkljaja pod 3 %. Z nadaljevanjem začetih oz. uvedbo novih reform na področju prevelikega javnega sektorja, davkov, zdravstva, šolstva in pokojninskega sistema ter višji gospodarski rasti je cilj zmanjšanja proračunskega primanjkljaja dosegljiv. Vendar Bolgarija trenutno ni zainteresirana za vstop v evroobmočje. Ob predpostavki uspešnega reševanja problemov evroobmočja bo za Bolgarijo vstop vanj koristen. Zaupanje se bo povečalo, kar bo znižalo obrestno mero in posledično znižalo visoko ceno zadolževanja. Sprostil se bo tudi del deviznih rezerv, saj ne bo potrebno več 100 % kritje leva z evrom. Vsa ta sredstva se bodo lahko preko finančnega vrnila v realni sektor. Znižali se bodo tudi transakcijski stroški.

Za zmanjšanje zaostanka v gospodarski razvitosti za povprečjem EU bo potrebno izboljšati konkurenčnost gospodarstva in mu povečati dodano vrednost. V strukturi gospodarstva prevladujejo tehnološko nizko zahtevne dejavnosti, za povečanje dodane vrednosti so potrebne investicije v raziskave in razvoj ter infrastrukturo. Velika ovira za konkurenčnost je tudi korupcija, ki je prisotna na vseh nivojih. V EU je Bolgarija postala sinonim za korupcijo, kar je v preteklosti že povzročilo zamrznitev sredstev iz strukturnih skladov. Korupcija odvrča tudi tuje vlagatelje in je iz na videz majhnega problema na začetku tranzicije postala eden glavnih problemov. V zadnjih letih je bil na tem področju sicer že storjen velik

napredek. Kljub temu bo potrebno boj še poostri, da korupcija ne bo postala velika razvojna ovira.

Bolgarska tranzicija je mešanica dveh različnih pristopov k tranziciji, gradualističnega in šok terapije. Ta srednja pot, z delnimi reformami, pa se ni izkazala za dobro rešitev. Veliko je bilo zamujenih priložnosti, ki so bolgarsko tranzicijo uvrstile med manj uspešne med vsemi vzhodnoevropskimi državami. Vseeno je država na pravi poti, da izkoristi svoje prednosti in priložnosti ter odpravi slabosti, pri čemer ji bo v veliko pomoč članstvo v EU.

LITERATURA IN VIRI

1. Aristovnik, A. (2006). Imajo države na prehodu prekomeren primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance?. Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu www.dlib.si/v2/StreamFile.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc
2. Bratuša, K. (2006). Bolgarija. Najdeno 27. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.zdruzenje-manager.si/si/publikacije-dokumenti/vodnik/bolgarija/>
3. *Bulgaria imports 70 % of the raw materials for the energy sector.* Najdeno 28. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.bia-bg.com/-news/1/MIW-gRW7I5WnII WHUZK3YJS-c9O3IdOfMhKvYZe7gRKjU5OLU9OHUIKLgdaDIBmrc9>
4. *Bulgaria`s 2010 budget deficit better than expected, still above 3 %.* Najdeno 24. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.novinite.com/view_news.php?id=124064
5. *Bulgaria`s history.* (2011). Najdeno 14. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.omda.bg/engl/history/common_hist.htm#predverie
6. *Bulgaria`s mining industry optimistic, set to boost production.* Najdeno 27. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.thebulgariannews.com/view_news.php?id=127353
7. Bull trend brokerage. (2010). Bulgarian banking system 2009. Najdeno 30. maja 2011 na spletnem naslovu http://bulltrend-bg.com/files/analyses/file_18_en.pdf
8. Center for the study of democracy. (2010). The energy sector in Bulgaria. Najdeno 28. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.csd.bg/artShow.php?id=15199>
9. *Divergent economic outlooks for Bulgaria and Romania.* Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.allbusiness.com/economy-economic-indicators/economic-conditions-recession/14443632-1.html>
10. Dobrinsky, R. (2000). The transition crisis in Bulgaria. *Cambridge Journal of Economics*, 24(5), 581–602.
11. Economist Intelligence Unit. (2011). Recent developments. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=988220683&Country=Bulgaria&topic=Economy&subtopic=Recent+developments&subsubtopic=Economic+performance%3a+Real+GDP+growth+is+revised+up+to+3.4%25+year+on+year>
12. Ernst & Young. (2010). Doing business in Bulgaria. Najdeno 29. maja 2011 na spletnem naslovu www.investnet.bg/Libraries/.../Doing_business_in_Bulgaria_2010.sflb.ashx
13. European Bank for Reconstruction and Development. (2011). Transition report 2003. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR03.pdf>
14. European Central Bank. (2010). Convergence report. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr201005en.pdf>
15. Eurostat. (2011a). BDP na prebivalca v SKM. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>
16. Eurostat. (2011b). Forestry in the EU and the world. Najdeno 27. maja 2011 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-11-137/EN/KS-31-11-137-EN.PDF
17. Eurostat. (2011c). Javni dolg v % BDP. Najdeno 24. maja na spletnem naslovu

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsie b090&tableSelection=2&plugin=0>

18. Georgieva, M. (2010). Tourism dreams remain myth. *AmCham magazine Bulgaria, Issue 112*, 4–6.
19. History of Bulgaria. (b.l.) V *Wikipediji*. Najdeno 14. maja 2011 na spletnem naslovu http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Bulgaria
20. IMD business school. (2011a). Research methodology. Najdeno 25. maja 2001 na spletnem naslovu http://www.imd.org/research/centers/wcc/research_methodology.cfm
21. IMD business school. (2011b). The World competitiveness scoreboard 2011. Najdeno 25. maja 2001 na spletnem naslovu <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf>
22. IMF. (2010a). World economic outlook. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/index.htm>
23. IMF. (2010b). Bulgaria: Selected issues. Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10159.pdf>
24. *Izvožno okno*. (b.l.). Predstavitev države. Najdeno 16. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/Bolgarija/Predstavitev_drzave_4279.aspx
25. Koyama, Y. (2007). Transition and European integration of Bulgaria and Romania: efforts for overcoming negative legacies and new challenges. Najdeno 18. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.mnje.com/VI/055-069%20MNJE%20No%206.pdf>
26. KPMG. (2010). Investment in Bulgaria. Najdeno 16. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.kpmg.com/BG/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Brochures/Documents/2010%20Investment%20in%20Bulgaria%20web.pdf>
27. Levinson, A. (1995). Bulgaria's transition to a market economy. Najdeno 25. maja na spletnem naslovu www.demokratizatsiya.org/bin/pdf/DEM%2003-1%20Levinson.PDF
28. Ministry of Finance. (2011a). Recent economic developments, Bulgaria, January 2011. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.minfin.bg/en/page/542>
29. Ministry of Finance. (2011b). Recent economic developments, Bulgaria, March 2011. Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.minfin.bg/en/page/542>
30. MKB Unionbank. (2011). The Bulgarian economy and financial system. Najdeno 30. maja 2011 na spletnem naslovu http://bulgarien.ahk.de/fileadmin/ahk_bulgarien/Dokumente2011/Econ__Business_Outlook_2010_26012011_ENG.pdf
31. National statistical institute. (2011a). Bulgaria 2010. Najdeno 16. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.nsi.bg/publikaciaen.php?n=259&r=|7|&PSP=7&P=179&SP=183>
32. National statistical institute. (2011b). Key indicators for Bulgaria. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://www.nsi.bg/eventen.php?n=742>
33. National statistical institute. (2011c). Unemployed and unemployment rates-time series. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.nsi.bg/otrasalen.php?otr=51>
34. Nova Ljubljanska banka. (2010). Mesečno poročilo-Bolgarija. Najdeno 24. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.nlb.si/porocilo-bolgarija>
35. OECD Economics Department. (1999). OECD Economic surveys: Bulgaria. Najdeno 22. maja na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/53/35/1893782.pdf>

36. Roussenova, L. (2002). The 1996-1997 financial crisis in Bulgaria. Najdeno 25.maja na spletnem naslovu <http://pdc.ceu.hu/archive/00001649/01/crisis-1996-1997-revised-final.pdf>
37. Rutkowski, J. (2003). Why is unemployment so high in Bulgaria? Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027>
38. The World Bank. (2002). Republic of Bulgaria country assistance evaluation. Najdeno 18. maja 2011 na spletnem naslovu [http://lnweb90.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/DocUNIDViewForJavaSearch/5A1113096B09E89F85256B830078F7E3/\\$file/bulgaria_CAE.pdf](http://lnweb90.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/DocUNIDViewForJavaSearch/5A1113096B09E89F85256B830078F7E3/$file/bulgaria_CAE.pdf)
39. The World Bank. (2003). Money demand during hyperinflation and stabilization: Bulgaria, 1991-2000. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.eea-esem.com/papers/eea-esem/2003/2806/money_dem.pdf
40. The World Bank. (2011). Recent developments and future prospects. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/0,,contentMDK:20268176~pagePK:146736~piPK:146830~theSitePK:258599,00.html>
41. World economic forum. (2011). The global competitiveness report 2010-2011. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
42. *World Factbook*. (b.l.). Bulgaria. Najdeno 16. maja 2011 na spletnem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>
43. Združenje delodajalcev Slovenije. (2010). Prestrukturiranje v gradbeništvu-kako bolje napovedati prihodnje trende. Najdeno 27. maja 2011 na spletnem naslovu www.zds.si/si/publikacije/201576/d.1